

BARIERY ROZWOJU PRZEDSIĘBIORSTW PRODUKCYJNYCH SEKTORA MASZYN ROLNICZYCH W POLSCE – EKSPERCKA IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW

Przemysław Niewiadomski

Uniwersytet Zielonogórski, Polska

Corresponding author:

Przemysław Niewiadomski

Uniwersytet Zielonogórski

Wydział Ekonomii i Zarządzania

Podgórna 50, 65-246 Zielona Góra, Polska

phone: (+48) 692 446716

e-mail: p.niewiadomski@wez.uz.zgora.pl

BARRIERS TO DEVELOPMENT OF PRODUCTION ENTERPRISES IN THE AGRICULTURAL MACHINERY SECTOR IN POLAND – EXPERT IDENTIFICATION OF PROBLEMS

ABSTRACT

Many researchers and business practitioners wonder about the limitations of the operation of manufacturing companies in Poland. At this point, the author asks the related question: What categories of problems will entrepreneurs have to solve in the near future (short strategic horizon)? In other words, what barriers will prevent (disrupt) the stable functioning of enterprises. The formulated question became the starting point and a creative synthesis based, on the one hand, on a detailed analysis of the problem theory, and, on the other, on the author's own research. Achieving the main goal required the accomplishment of intermediate goals, among which the following were distinguished: (C1) a query of the literature in direct relation to the research topic (starting point); (C2) development of a theoretical research model (expert study); (C3) recognition of the significance of barriers – assessment from the perspective of manufacturers of the Polish agricultural machinery sector (verification of the research model). The research was carried out as a result of cooperation with deliberately selected experts. The intention of this study was to establish a list of factors unfavorable for the functioning of enterprises. The research tool prepared on this basis (evaluation questionnaire) was tested among intentionally selected enterprises. Based on the respondents' indications, the significance of individual factors was established study.

KEYWORDS

Barriers to the functioning of enterprises, strategic problems, the agricultural machinery sector.

1. Wprowadzenie

Współcześnie przemysł wkroczył na drogę dynamicznego rozwoju, w którym dużą rolę odgrywa rewolucja technologiczna. Warunki funkcjonowania przedsiębiorstw są niezwykle złożone i dynamiczne. Podjęcie wielkich wyzwań, takich jak zmiany klimatyczne, ograniczone zasoby naturalne, głód czy głębokie nierówności społeczne, jest bardzo trudne, dlatego że niezbędne koszty trzeba ponieść od razu, a niepewne korzyści pojawiają się w odległej przyszłości. Dynamicznie zmienia się otoczenie przedsiębiorstw produkcyjnych, co powoduje, że ich działalność obciążona jest coraz większą niepewnością i ryzykiem. Nasilają się interakcje i powiązania we współczesnym globalnym systemie gospodarczym, w którym produkcja osiąga coraz wyższy stopień internacjonalizacji. Istotnymi zjawiskami obserwowanymi w obszarze produkcji przemysłowej w skali globalnej są również fragmentaryzacja i delokalizacja [17].

Przedsiębiorstwa produkcyjne działające w sektorze maszyn rolniczych są zatem uczestnikami rynku mającymi ograniczone możliwości oddziaływania na otocze-

nie zewnętrzne [19]. Jakielkolwiek zmiany zachodzące w otoczeniu społeczno-gospodarczym odgrywają istotną rolę w ich funkcjonowaniu. Podmioty te są szczególnie narażone na oddziaływanie negatywnych czynników takich jak niestabilne prawo czy niczym nieuzasadnione i nieprzewidywalne wzrosty cen energii. Niejednokrotnie jest to dla nich przeszkoda uniemożliwiająca dalsze funkcjonowanie.

W literaturze z zakresu nauk o zarządzaniu i jakości można spotkać się z wieloma ograniczeniami funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce [4, 7, 11, 12, 15]. Bariery te można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Do barier wewnętrznych można zaliczyć czynniki związane z samym przedsiębiorstwem np. świadomość, postawy i umiejętności przedsiębiorców. Natomiast do ograniczeń zewnętrznych należą elementy dotyczące otoczenia przedsiębiorstwa, które mają wpływ między innymi na proces zakładania i funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku. Stopień oddziaływania poszczególnych czynników w dużej mierze zależy od kraju, w którym prowadzi się działalność gospodarczą. Prawidłowa identyfikacja występujących barier rozwo-

ju przedsiębiorczości może pomóc osobom chcącym założyć działalność gospodarczą lub funkcjonującym na rynku przedsiębiorcom uniknąć przynajmniej części ich negatywnych skutków.

Sukces przedsiębiorstwa wymaga podejścia zapewniającego pożądany potencjał zapewniający zdolność do pokonywania barier. W kontekście powyższego za zasadne zakłada się skupianie na aktualnych (tj. potrzebnych w perspektywie krótkookresowej) zasobach i kompetencjach. Oczywiście w perspektywie długookresowej takie podejście jest niewystarczające (oznacza wyłącznie stan stagnacji i przetrwania), stąd autor zwraca uwagę na antycypacyjne podejście do zarządzania, które pozwala nabywać, doskonalić lub rozwijać te zasoby i kompetencje, które będą kluczowe także z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorstwa.

Zmienność oraz duża dynamika otoczenia wymusza niejako ciągle poszukiwanie, doskonalenie i upowszechnianie rozwiązań organizacyjnych sprawdzających się w niestabilnej gospodarce.

2. Punkt wyjścia

Jako że wielu badaczy i praktyków gospodarczych zastanawia się nad ograniczeniami funkcjonowania przedsiębiorstw produkcyjnych w Polsce, w tym miejscu autor stawia, związane z tym, pytanie: Jakie kategorie problemów przedsiębiorcy będą zmuszeni rozwiązać w niedalekiej przyszłości (krótki horyzont strategiczny)? Innymi słowy jakie bariery będą uniemożliwiały (zakłócały) stabilne funkcjonowaniu przedsiębiorstw.

Sformułowane pytanie stało się punktem wyjścia i przeprowadzenia twórczej syntezy opartej z jednej strony na szczegółowej analizie teorii problemu, a z drugiej na badaniach własnych autora.

Pogłębione studia literaturowe oraz praktyczne doświadczenia autora (obserwacja uczestnicząca) doprowadziły do sformułowania istotnych pytań szczegółowych: (1) Jakie bariery funkcjonowania przedsiębiorstw artykułowane są w literaturze przedmiotu? (2) Czy wskazane w modelu badawczym problemy (punkt wyjścia) można poddać hierarchizacji (skala natężenia)? (3) Jakie bariery są kluczowe z perspektywy wytwórców polskiego sektora maszyn rolniczych?

Osiągnięcie celu głównego wymagało zrealizowania celów pośrednich, wśród których wyróżniono: (C1) kwerendę piśmiennictwa pozostającego w bezpośredniej relacji z tematem badań (punkt wyjścia); (C2) opracowanie teoretycznego modelu badawczego (badanie eksperckie); (C3) rozpoznanie istotności barier – ocena z perspektywy wytwórców polskiego sektora maszyn rolniczych (weryfikacja modelu badawczego).

Badania zostały zrealizowane w wyniku współpracy z celowo dobranymi ekspertami. Intencją tego badania było ustalenie listy czynników niesprzyjających funkcjonowaniu przedsiębiorstw. Przygotowane na tej podstawie narzędzie badawcze (kwestionariusz oceny) poddano badaniu wśród celowo dobranych przedsiębiorstw.

Na podstawie wskazań respondentów ustalono istotność poszczególnych czynników.

Przystępując do badań, jako wiodącą przyjęto następującą tezę: Kluczowym problemem, z którym będą mierzyć się producenci sektora maszyn rolniczych w Polsce jest brak kształtowania cen energii poprzez fundamentalne mechanizmy rynkowe. Wynikają bowiem one głównie z niepewności.

W kontekście powyższego przyjęto założenie: (1) w cenę energii w kalkulowany jest bardzo duży element ryzyka, związany z niepewnością, czy zasób ten zostanie dostarczony i po jakiej cenie; (2) ceny energii będą kształtowały się w zależności od tego, jak będą funkcjonowały rynki międzynarodowe; (3) kryzys energetyczny wzmacnia trendy dotyczące rozwoju fotowoltaiki i prosumeryzmu, czyli wytwarzania energii na własne potrzeby produkcyjne.

Uzyskane rezultaty potwierdziły, że przyjęta koncepcja metody badań stanowi pomocne instrumentarium oceny. Istotne dla końcowych rozstrzygnięć okazały się wnioski wypracowane w ramach oceny badanych podmiotów. Teoretyczno-empiryczne rozważania oparte zostały na sformułowanej tezie badawczej oraz założeniach stanowiących punkt wyjścia.

Jakkolwiek pole badawcze zawężone zostało do sektora maszyn rolniczych, to zwraca się uwagę na wartość poznawczą pracy w odniesieniu także do innych sektorów gospodarki. Sformułowano nie tylko akademickie postulaty ale także praktyczne wskazówki umożliwiające konstruowanie wytycznych dla przedsiębiorców i kadry menedżerskiej odmiennych sektorów. Opracowanie uwzględnia bowiem wiedzę oraz doświadczenia wybranych ekspertów dziedzinowych. Może zatem wspomagać działania zarządcze wszelakich przedsiębiorstw.

3. Realizacja badań

W celu uzyskania obiektywnej informacji dotyczącej tematu zaprojektowano cykl badań uwzględniających badanie przygotowawcze, w tym interpretację piśmiennictwa, co: [A] umożliwiło sformalizowaną i zobiektywizowaną syntezę dotychczasowego dorobku naukowego, co dało autorowi legitymizację do nadania ram dalszych badań, dyskusję ekspercką [B] oraz badanie zasadnicze (weryfikujące) [C] obejmujące wywiady w mikro, małych, średnich i dużych firmach produkcyjnych (tabela 1).

W celu zebrania danych zorientowanych na opracowanie modelu badawczego wykorzystano rekonstrukcję i interpretację literatury przedmiotu. Proces tworzenia bazy literatury zakładał wykorzystanie literatury akademickiej indeksowanej w bazach naukowych m.in.: [1–3, 5, 6, 8–10, 13, 14, 16, 18, 20–23], co uznano za istotne z punktu widzenia włączenia publikacji o charakterze badawczym. Takie podejście – na płaszczyźnie projektowej – umożliwiło sklasyfikowanie barier rozwoju, co wykorzystano na dalszym etapie postępowania badawczego. W celu dopasowania kontekstowego (uszczegółowienie) i zweryfikowania trafności doboru

Tabela 1
Etapy postępowania badawczego.

Warstwa teoretyczno-projektowa			MODEL BADAWCZY
A	Kwerenda literatury	Bariery rozwoju przedsiębiorstw (systematyzacja)	
B	Dyskusja ekspercka (11)	Prokurowanie katalogu barier (perspektywa ogólna)	
Warstwa empiryczna			WALIDACJA
C	Badanie opinii ekspertów sektorowych (43)	OCENA ISTOTNOŚCI (perspektywa sektorowa)	

Źródło: opracowanie własne.

poszczególnych barier (problemów) przeprowadzono badania eksperckie. Powołano zespół składający się z 11 ekspertów, w skład którego włączono zarówno praktyków zarządzania (8 osób), jak i wybranych przedstawicieli instytucji badawczo-rozwojowych (Ośrodek Badań i Rozwoju „Save the Planet”, Łukasiewicz – Poznański Instytut Technologiczny, Fundacja Platforma Przemysłu Przyszłości). Biorąc pod uwagę rozkład ze względu na wiek 18,18% stanowili eksperci w przedziale wiekowym 31–40 lat, 54,55% w przedziale 41–50 lat, 9,09% stanowili eksperci w przedziale 51–60 oraz 18,18% ekspertów miało powyżej 60 lat.

W celu usprawnienia badania eksperci otrzymali materiały robocze będące kompilacją kwerendy literatury. Ułatwiło to przygotowanie pomysłów, z jednej strony zbieżnych tematycznie, z drugiej zaś stanowiących uzupełnienie będące pokłosiem obserwacji uczestniczących poszczególnych ekspertów (doświadczenia praktyczne). Rozmowa z ekspertami była przygotowana według scenariusza implikowanego potrzebami badawczymi. Przyjęto formę rozmowy, w której każdy ekspert miał pełną inicjatywę w prowadzonych rozważaniach, kierując się celem badawczym (prokurowanie modelu badawczego). Ilekroć celem badania była identyfikacja oraz przedyskutowanie z ekspertami potencjalnych problemów ograniczających rozwój (kompozycja kluczowych barier), to na podstawie opinii eksperckich przygotowano ankietę stanowiącą narzędzie dla przeprowadzenia badania właściwego.

Zasadniczy etap badań realizowano wśród 43 przedsiębiorstw działających w sektorze maszyn rolniczych. Wywiady z ekspertami (dobór celowy) prowadzono podczas Międzynarodowej Wystawy Rolniczej AGRO SHOW organizowanej przez Polską Izbę Gospodarczą Maszyn i Urządzeń Rolniczych w dniach 23–25 września 2022 r. w Bednarach koło Poznania (641 wystawców).

Respondentów poproszono o wskazanie, w jakim stopniu poszczególne kategorie (wyodrębnione w modelu badawczym) stanowią bariery rozwojowe dla reprezentowanych przez nich przedsiębiorstw. Respondenci reprezentowali mikro (9,30%), małe (20,93%), średnie (60,47%) oraz duże (9,30%) przedsiębiorstwa. W badaniu wzięli udział producenci części, podzespołów i gotowych maszyn rolniczych działający w Polsce.

Biorąc pod uwagę rozkład ze względu na przeważającą charakter produkcji deklarowano produkcję masową lub wielkoseryjną (55,81%), produkcję krótkoseryjną (39,53%) lub produkcję jednostkową (4,65%). Wśród opiniodawców dominowała grupa osób pomiędzy 41. a 60. rokiem życia. 16,28% badanych to osoby w wieku

między 31. a 40. rokiem życia, 34,88% respondentów miało pomiędzy 41 a 50 lat, 25,58% miało od 51 do 60, zaś 23,26% – powyżej 60 lat. Zdecydowanie przeważała grupa osób legitymujących się wykształceniem wyższym (60,47%), 27,91% respondentów miało wykształcenie średnie, natomiast 11,63% – zawodowe. W celu przeprowadzenia oceny przyjęto pięciostopniową skalę opisującą poziom istotności poszczególnych problemów (barier). Rozpoznanie istotności dokonano opierając się na wartości średniej obliczonej na podstawie wskazań ekspertów biorących udział w badaniu. Jest to praktyką powszechnie stosowaną przy opracowywaniu wyników wywiadów.

4. Wyniki i dyskusja

Pomimo w miarę elastycznego dopasowywania przez operatorów taryf do potrzeb przedsiębiorców oraz dotychczasowego wsparcia rządu, cena energii dla wielu właścicieli firm stała się nieakceptowalna. Obawiają się oni, że nie dadzą już rady dalej funkcjonować. Duże podwyżki cen energii dla badanych przedsiębiorstw stanowią jedną z głównych barier działalności (średnia ocena 4,79; 81,4% wskazań dla oceny 5 punktów). Wielu przedsiębiorców po otrzymaniu kalkulacji dot. rachunku za prąd czy gaz na 2023 rok zastanawia się nad przyszłością swoich firm. W najlepszym przypadku myślą o skróceniu tygodnia pracy, zwolnieniu pracowników, w najgorszym – o zamykaniu działalności. Tym bardziej, że ceny prądu i gazu dla firm w 2023 wrosną kilkakrotnie. Obok innych stale rosnących kosztów prowadzenia działalności, podwyżki cen prądu drastycznie zwiększają koszty produkcji. W przypadku sektora maszyn rolniczych niekiedy wręcz do poziomu nieopłacalności. Rosnące ceny energii są już dużo większą barierą niż brak pracowników, powszechnie uznawany za jeden z większych problemów polskiego rynku maszyn rolniczych (średnia ocena 4,47; 48,8% wskazań dla oceny 5 punktów). Jakkolwiek warto podkreślić, że słaby dostęp do pracowników, starzejąca się siła robocza, brak fachowców to był zapewne efekt słabo rozwiniętego szkolnictwa zawodowego i niskiego dostosowania profili kształcenia do potrzeb rynku pracy – to trzeba podkreślić, że do tej pory lukę na polskim rynku pracy wypełniali głównie pracownicy ze Wschodu. Jednak wybuch wojny sprawił, że z Polski wyjechało kilkadziesiąt tysięcy Ukraińców, którzy wrócili zaciągnąć się do armii i bronić kraju przed rosyjską inwazją. Brak pracowników prowadzi do wyższych wynagrodzeń, a to odbija się w kolejnych odczytach inflacji. Jakkolwiek niedobór pracowników wciąż jest jednym z większych pro-

blemów polskich firm, to trzeba podkreślić, że wzrost kosztów energii i ogólnych kosztów prowadzenia działalności sprawił, że po kilkunastu miesiącach nieustannych wzrostów liczby ofert pracy nastąpił ich niespodziewany spadek. To może być przejaw adaptacji biznesu do nadchodzącego spowolnienia gospodarczego wywołanego wzrastającą inflacją.

Europa, która importuje 50 proc. swojej energii, znajduje się wśród regionów najbardziej dotkniętych wzrostem cen surowców. Ostatnie wydarzenia – pandemia COVID-19 i rosyjska agresja na Ukrainę – bardzo negatywnie wpłynęły na ceny oraz dostępność surowców i materiałów do produkcji części i podzespołów maszyn rolniczych. Ze względu na załamanie łańcucha dostaw, a także ograniczenie produkcji niektórych surowców oraz utrzymanie wysokiego popytu doszło do wielu problemów na rynku. Jakkolwiek udało uniknąć się wielu perturbacji z tego powodu, to badania pokazują, że problemem mocno odczuwalnym dla większości badanych przedsiębiorstw jest nieprzewidywalny wzrost cen surowców i materiałów oraz wydłużenie czasu dostaw (średnia ocena 4,67; 76,7% wskazań dla oceny 5 punktów). Skomplikowanie procesów technologicznych i wytwórczych oraz chęć dostarczania produktów najwyższej jakości powoduje konieczność korzystania z surowców pochodzących z wielu różnych państw. Wzrost popytu na surowce w ujęciu globalnym powoduje konieczność poszukiwania nowych źródeł zakupu. Agresja Rosji na Ukrainę wpłynęła bardzo negatywnie na koszty zakupu oraz dostępność m.in. stali, jednego z głównych surowców w produkcji maszyn rolniczych. Dodatkowo, niepewna sytuacja polityczna i zmiany w zakresie polityki dotyczącej surowców energetycznych mogą spowodować kolejne wzrosty cen produkcji i transportu. Popyt na surowce, szczególnie widoczny w związku ze wzrostem produkcji w krajach azjatyckich, również wpłynie na ceny i dostępność materiałów. Należy podkreślić, że producenci są w pełni świadomi, iż stoją przed dużym wyzwaniem chcąc uniknąć skokowego wzrostu cen surowców oraz wydłużenia czasu dostaw.

Dużą przeszkodą w prowadzeniu firmy produkcyjnej w Polsce jest skomplikowane i niestabilne prawo (średnia ocena 4,53; 62,8% wskazań dla oceny 5 punktów). Potrzeba woli politycznej do dokonania radykalnej zmiany. Zwrócono uwagę na to by prawo było proste i zrozumiałe. Dodatkowo barierą rozwojową i zniechęcającą do założenia lub prowadzenia własnej działalności gospodarczej są wysokie podatki i trudno przewidywalna polityka fiskalna państwa (średnia ocena 4,49; 58,1% wskazań dla oceny 5 punktów). Nadmienić trzeba, że o ile ostatnie lata przyniosły pogorszenie warunków prowadzenia działalności gospodarczej, to szczególnie źle pod tym względem wypada obszar podatkowy. Wprowadza się nowe podatki i opłaty, a prawo nadal jest nieprzewidywalne. Fiskus nieustannie pracuje nad stworzeniem nowych podatków, czego owocem są np.: danina solidarnościowa, podatek od nieruchomości komercyjnych czy podatek od sprzedaży detalicznej [25]. W związku z powyższym – co wybrzmiało podczas

dyskusji eksperckiej – coraz częstsze jest przenoszenie się firm za granicę czy prowadzenie działalności z wykorzystaniem zagranicznych struktur i instytucji prawnych. Są to jedne z najpopularniejszych wśród przedsiębiorców sposobów nie tylko na ochronę majątku firmy, ale także na ucieczkę przed fiskalno-prawnym działaniem.

Losy polskich przedsiębiorstw są nierozzerwalnie związane z losami światowych gospodarek. Gwałtowny rozwój gospodarczo-cywilizacyjny przyczynił się nie tylko do wzrostu współzależności między gospodarkami poszczególnych państw, lecz również do umiędzynarodowienia problemów z nim związanych. Respondenci traktują o konsekwencjach obecnego kryzysu ekonomiczno-energetycznego, który unaoczniał problem związany z nadzorem i regulacjami finansowymi niedostosowanymi do rozmiarów i stopnia złożoności współczesnych problemów (niestabilna gospodarka państw). Zwrócono uwagę na uzależnienie polskich firm od koniunktury gospodarczej krajów Europy i świata (średnia ocena 4,37; 46,5% wskazań dla oceny 5 punktów).

Sposób w jaki postrzegany jest dany kraj, szczególnie w dzisiejszych czasach stanowi niezwykle ważną kwestię, decydującą często o jego sukcesach, ale i niepowodzeniach gospodarczych. Obraz Polski funkcjonujący w innych państwach odgrywa znaczącą rolę w tworzeniu wzajemnych relacji na wielu płaszczyznach – ekonomicznej, politycznej i społecznej. Niestety – w toku realizowanych badań – zwrócono uwagę na negatywny wizerunek gospodarczy Polski na arenie międzynarodowej (średnia ocena 4,35; 51,2% wskazań dla oceny 5 punktów). Zaznaczono, że Polska jest coraz mniej wiarygodnym partnerem biznesowym dla zagranicznych inwestorów, co skutkuje umiarkowaną oceną warunków inwestycyjnych przez zagranicznych przedsiębiorców. Jakkolwiek trzeba podkreślić, że postępująca liberalizacja procesów gospodarczych oraz coraz silniejsze zaawansowanie globalizacji gospodarki światowej uruchomiły procesy sprzyjające rozwojowi korporacji w sektorze maszyn rolniczych (m.in.: Claas, John Deere, Case, New Holland), co nie zawsze sprzyja rozwojowi polskich firm. Dynamiczny rozwój przedsiębiorstw międzynarodowych będący wynikiem ewolucji systemu gospodarki światowej, która wywołała zmiany w sferze funkcjonowania polskich przedsiębiorstw, polegające na nieustannym pogłębianiu stopnia umiędzynarodawiania ich działalności, sprzyja powstawaniu nowych rosnących w siłę podmiotów, co ma swoje przełożenie na uwarunkowania rozwoju innych uczestników sektora. W toku realizowanych badań zwrócono uwagę na barierę rozwoju w postaci obecności kapitału pochodzącego ze Skarbu Państwa (średnia ocena 4,30; 48,8% wskazań dla oceny 5 punktów). Jakkolwiek z reguły nie wpływa negatywnie na różnice w zarządzaniu, realizowaniu strategii czy wyniki finansowe przedsiębiorstw, to panuje przekonanie, że spółki należące do państwa mogą być mniej efektywne niż przedsiębiorstwa prywatne, co w perspektywie wpływa na konkurencyjność. Polskie spółki Skarbu Państwa – mające

nieograniczone zasoby finansowe – intensywnie pracują nad wdrażaniem w swojej działalności najnowszych osiągnięć nauki i techniki, a także tworzą własne, autorskie produkty o dużej innowacyjności. Dzięki lepszemu transferowi wiedzy ze świata nauki do świata biznesu – nie zważając na koszty – mogą budować swoją przewagę konkurencyjną poprzez podnoszenie jakości oferowanych usług i towarów, modernizację zakładów przemysłowych, optymalizację produkcji, podnoszenie bezpieczeństwa i komfortu pracy, a także poprzez minimalizację niekorzystnego wpływu na środowisko naturalne [24]. Spółki Skarbu Państwa kierują się przede wszystkim własnym interesem, który nie zawsze jest zgodny z potrzebami kraju i funkcjonujących tu przedsiębiorstw, a zarazem z rozbudowanymi oczekiwaniami jego obywateli. Bezpośrednie skutki ich oddziaływania bywają niekiedy bardzo dotkliwe.

Podobnie jak kilkanaście lat temu, również dziś potrzebna jest głęboka zmiana modelu polityki gospodarczej. Wymaga znacznie większej współpracy ze środowiskami przedsiębiorców, gdyż nie jest możliwe odgórne ukształtowanie polityki gospodarczej przez polityków bez dokładnego rozpoznania, jakie bodźce ekonomiczne i prawne mogą przynieść oczekiwane rezultaty. Zwraca się uwagę na opóźnienia inwestycyjne w zakresie rozwoju gospodarczego artykułując je jako ważny problem polskiej gospodarki, implikujący relatywnie słaby wzrost produktywności w obrębie firm i sektorów (średnia ocena 4,23; 39,5% wskazań dla oceny 5 punktów).

Świadomość istnienia określonych faz życia przedsiębiorstwa oraz umiejętność wykrycia kryzysu w organizacji przyczyniają się do możliwości podjęcia działań naprawczych. Głównym celem menedżerów staje się zatem stworzenie mechanizmów, które umożliwiłyby jak najwcześniejsze wykrycie symptomów nadchodzących problemów. To właśnie sprawia, że zarówno kryzysy jak i ich symptomy stanowią przedmiot rozważań teoretycznych i badań empirycznych we wszystkich krajach o gospodarce rynkowej. O ile jednak analiza przebiegu samego kryzysu, jego dynamika i konsekwencje dla organizacji wydają się być istotnym problemem badawczym, o tyle największe znaczenie w praktyce zarządzania przedsiębiorstwem ma budowa narzędzi, takich jak systemy wczesnego ostrzegania, które umożliwiają stałe diagnozowanie funkcjonowania organizacji. Obecny kryzys ekonomiczny przypadł na okres głębokiego przesilenia ustrojowego i substancjalnego (kierunek rozwoju rynku wewnętrznego, umocnienie tożsamości politycznej UE, kontynuowanie strategii rozszerzenia) w Unii Europejskiej. Jego oddziaływanie – jak wskazują wyniki badań – na dalszy rozwój polskich przedsiębiorstw jest trudne do przewidzenia (średnia ocena 4,12; 39,5% wskazań dla oceny 5 punktów). Z pewnością jednak ukazuje on w pełnym wymiarze wyzwania, jakie stoją przed przedsiębiorcami, zarówno o charakterze zarządczym jak i organizacyjnym.

Rozwój ponad połowy krajów w świecie uzależniony jest od eksportu surowców i produktów nieprzetworzonych. Surowców prawie w ogóle nie eksportują Chiny

i Japonia. W Europie najmniej zależą od nich Czechy. Surowce coraz mniej znaczą także w polskim eksporcie. Polska na tle innych krajów europejskich wypada coraz bardziej jako kraj uprzemysłowiony i jednocześnie mniej uzależniony od eksportu surowców. Jakkolwiek mniej narażony na skoki koniunktury na rynkach światowych, to zwraca się uwagę na problem uzależnienia od koniunktury w innych sektorach gospodarki kraju (średnia ocena 4,05; 32,6% wskazań dla oceny 5 punktów).

Wdrożenie polityki i prawa UE w zakresie ochrony środowiska ma zasadnicze znaczenie dla zdrowego środowiska. Ilekroć zwraca się uwagę na dążenie do zachowania równych warunków działania dla podmiotów gospodarczych oraz stworzenia możliwości w zakresie innowacji społecznych i technologicznych oraz rozwoju gospodarczego, to jednak problemem są wysokie wymagania wynikające z norm (średnia ocena 4,00; 30,2% wskazań dla oceny 5 punktów).

W świetle prowadzonych analiz wskazano, że przedsiębiorstwa w Polsce napotykać na bariery w dostępie do finansowania. Zwrócono uwagę na ewentualne utrudnienia w dostępie do kredytów bankowych i wyższy koszt pozyskania finansowania zewnętrznego na zakupy inwestycyjne przedsiębiorstw (średnia ocena 4,02; 30,2% wskazań dla oceny 5 punktów).

Na tle państw wysoko rozwiniętych udział polskiego sektora naukowego w liczbie zgłaszanych wynalazków jest wysoki. Jednak ciągle niewiele z tych rozwiązań trafia do przemysłu, a przecież to przemysł inicjuje prace B+R. W kontekście powyższego zwrócono uwagę na rodzaje rozwiązań i skalę możliwej komercjalizacji. Jakość patentów jest oczywiście bardzo ważna dla podjęcia decyzji o ich komercjalizacji i skali wdrożenia. Warto podkreślić też, że gigantyczną wartością miewają pojedyncze patenty wyznaczające pewne standardy, którym podporządkowują się całe branże. Obawę przedsiębiorców budzi jednak spadek wniosków patentowych składanych w polskim urzędzie (średnia ocena 3,98; 34,9% wskazań dla oceny 5 punktów). Coraz częściej bowiem polscy naukowcy uczestniczą w działalności badawczo-rozwojowej finansowej ze źródeł zagranicznych. Wynalazki powstałe w jej wyniku zgłaszane są na rzecz podmiotu finansującego, bo to on decyduje, do kogo będą należały prawa do tak powstałych rozwiązań. Z punktu widzenia interesu gospodarczego Polski sytuacja ta nie jest korzystna, chociaż pozytywnym zjawiskiem jest udział polskich naukowców, specjalistów w międzynarodowej działalności badawczej i praca na rzecz zagranicznych przedsiębiorstw.

Kolejną barierą rozwojową przedsiębiorstw, problemem z którym muszą się mierzyć producenci działający w sektorze maszyn rolniczych jest silne natężenie konkurencji w kraju (średnia ocena 3,95; 30,2% wskazań dla oceny 5 punktów). Zwrócono także uwagę na słabnące zainteresowanie pracą w sektorze wśród osób młodych (średnia ocena 3,93; 32,6% wskazań dla oceny 5 punktów). Powyższe znajduje odzwierciedlenie w sukcesji i braku chęci do przejmowania przez młodych rodzin-

nych biznesów. Sytuację utrudniają niekorzystne trendy demograficzne oraz emigracja młodych poza granice Polski.

W mniejszym stopniu zwrócono uwagę na sezonowość sprzedaży (średnia ocena 3,88; 25,6% wskazań dla oceny 5 punktów), niski transfer wiedzy i technologii czy niski poziom rozwoju przemysłu bazującego na zaawansowanych technologiach (średnia ocena 3,65; 23,3% wskazań dla oceny 5 punktów).

Kierunki rozwoju sektora maszyn rolniczych wyznaczone są poprzez zmiany dotyczące technologii, stosowanych technik, możliwości maszyn i urządzeń, wykorzystywanych procesów i systemów wytwórczych. W obszarze tym dominować powinno tzw. podejście optymalne pod względem ekonomicznym i funkcjonalnym, nacisk powinien być kładziony na robotyzację, automatyzację, technologie i systemy informatyczne stosowane w rozwoju nowych wyrobów, planowaniu, zarządzaniu oraz w aplikacjach. Przed maszynami stawia się wysokie wymagania dotyczące: bezpieczeństwa i niezawodności, ograniczenia wpływu warunków pogodowych na ich prace, redukcji poziomu zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery, ograniczenia hałasu, stosowania „zielonej technologii” przy produkcji i eksploatacji.

W dalszej części zwrócono uwagę na bariery w postaci: konkurencji ze strony firm importujących (średnia ocena 3,60; 20,9% wskazań dla oceny 5 punktów), niskiego wykorzystania potencjału naukowego (średnia ocena 3,56; 16,3% wskazań dla oceny 5 punktów) i małej rozpoznawalności sektora (średnia ocena 3,53; 14,0% wskazań dla oceny 5 punktów).

5. Podsumowanie

Wysokie koszty prowadzenia biznesu i problemy ze znalezieniem pracowników to najczęściej wskazywane przez firmy wyzwania, z jakimi muszą się mierzyć. W obecnej sytuacji gospodarczej właściciele przedsiębiorstw boją się zmian w przepisach oraz zwiększenia cen energii. Wskazano, że kluczowym problemem, z którym będą mierzyć się polscy producenci sektora maszyn rolniczych jest brak kształtowania cen energii poprzez fundamentalne mechanizmy rynkowe. Powyższe pozwala postulować o weryfikacji przyjętej tezy badawczej. Polski Ład zwiększył obciążenia, ale przedsiębiorcy wciąż niepokoją się, że to jeszcze nie jest ostatnie słowo ustawodawcy. Właściciele firm obawiają się również, że szalejąca inflacja, zmniejszenie wpływów z podatku PIT, z drugiej strony wypłacane 13. i 14. emerytury wygenerują dziurę w finansach publicznych, co może odbić się negatywnie w postaci wzrostu obciążeń podatkowych. Niepokój budzi spowolnienie gospodarcze. Stressem napawa również wzrost inflacji, co powoduje, że wiele banków zacieśnia politykę pieniężną, a działania RPP znacznie obniżyły akcję kredytową przedsiębiorstw.

Rozwojowi firm towarzyszy borykanie się ze skomplikowanymi przepisami, wymogami administracyjnymi

i słabo działającymi sądami. Konsekwencją takiej sytuacji mogą być słabsze wyniki finansowe i mniej przedsięwzięć rozwojowych w przedsiębiorstwach. Bez znaczących reform w obszarze administracyjnym i prawno-podatkowym rozwój w sektorze maszyn rolniczych będzie zbyt wolny, aby sprostać wymogom rynku globalnego. Deregulacja i likwidacja barier administracyjno-podatkowych jest zatem konieczna do uwolnienia potencjału do dalszego rozwoju biznesu w Polsce.

W pracy wyartykułowano różnorodne bariery (przeszkody), które w procesach rozwojowych napotykają polscy wytwórcy sektora maszyn rolniczych. Są one z jednej strony konsekwencją konkurencji rynkowej, w której następuje współzawodnictwo w realizacji sprzecznych często celów konkurentów, z drugiej – wynikają z niedoskonałości systemów politycznych, prawnych, społecznych, czy gospodarczych. Istotnym ich źródłem są niekiedy błędy popełniane przez przedsiębiorców lub menedżerów w procesie rozwoju lub ograniczenia (zasobowe, procesowe i inne) samej firmy. Bariery te przyczyniają się do ograniczenia swobody działania przedsiębiorstw, utrudniają procesy rozwojowe, a w skrajnych przypadkach prowadzą do kryzysów i upadku organizacji [12].

Rekapitułując, model badawczy powstały w wyniku dyskusji eksperckiej pokrywa się z kierunkiem postrzegania problemów powstałych w wyniku transformacji przez wybranych ekspertów dziedzinowych (sektor maszyn rolniczych). Zauważa się dużą analogiczność barier zaakcentowanych w teoretycznym modelu badawczym i badaniu zasadniczym. A zatem eksperci prokurujący model badawczy (klasyfikacja barier) wykazują się dużym poziomem wiedzy i intuicji badawczej, co dodatkowo uwypukla walory badania eksperckiego i związanego z tym celowego doboru próby. Jakkolwiek istnieje hierarchia determinant proponowanych przez wybranych ekspertów sektorowych, to różnice w postrzeganiu poszczególnych barier są niewielkie.

Rekomendacje, będące rezultatem prowadzonych wywodów teoretycznych oraz realizowane postępowanie badawcze, stanowią istotną bazę wiedzy, która upoważnia autora do stwierdzenia, że poddane badaniu przedsiębiorstwa produkcyjne działające w sektorze maszyn rolniczych wykazują stosunkowo duże rozpoznanie w zakresie czekających ich problemów.

Literatura

- [1] Alam S.S., *Assessing barriers of growth of food processing SMEs in Malaysia: A factor analysis*, International Business Research, 4(1), 1–8, 2010.
- [2] Alrabeei H., Kasi B.R., *Barriers to growth: Key challenges facing Bahraini small and medium enterprises*, Arabian Journal of Business and Management Review, 4(3), 45–62, 2014.
- [3] Balazs K., *Take one entrepreneur: The recipe for success of France's great chefs*, European Management Journal, 20, 3, 2002.

- [4] Borowiecki R., Siuta-Tokarska B., *Problemy funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Synteza badań i kierunki działania*, Difin, Warszawa 2008.
- [5] Chudzik J., *Czynniki stymulujące rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] J. Ostaszewski (red.), *Podstawowe Determinanty Rozwoju Przedsiębiorczości w latach 2002–2003*, Zeszyt Naukowy SGH, Warszawa 2003.
- [6] Doern R., *Understanding how perceived barriers influence growth intentions and behaviours: Accounts from small business owner-managers in Russia*, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 17, 5, 488–514, 2011.
- [7] Gacka M., *Przemiany sektora mikroprzedsiębiorstw w Polsce – szanse i bariery*, [w:] A. Mazurkiewicz, W. Freitag-Mika (red.), *Innowacyjność i konkurencyjność*, ITE – PIB w Radomiu, Radom 2008.
- [8] Gashi S.S., *An investigation of the barriers to small business growth in Kosovo*, *Journal for Development Research & Science*, 1, 1, 1–14, 2016.
- [9] Gill A., Biger N., *Barriers to small business growth in Canada*, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19, 4, 656–668, 2012.
- [10] Gill A., Mand H.S., *Barriers to the growth of small business firms in India*, *International Journal of Business and Globalisation*, 10, 1, 1–13, 2013.
- [11] Janasz J. (red.), *Innowacje w rozwoju przedsiębiorczości w procesie transformacji*, Difin, Warszawa 2004.
- [12] Kochmańska M., *Bariery rozwoju przedsiębiorczości małych i średnich firm*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas*, 1, 59–70, 2007.
- [13] Kularatne C., Lopez-Calix J.R., *Addressing regulatory software barriers to business growth*, *Pakistan Policy Paper Series*, 7, 1–35, 2012.
- [14] Matejun M., *Barriers to Development of High-Technology Small and Medium-Sized Enterprises*, Technical University of Lodz Press, Lodz 2008.
- [15] Matejun M., *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Zarządzanie Rozwojem Organizacji*, tom II, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007.
- [16] Matejun M., *Zewnętrzne bariery rozwoju w cyklu życia małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] A. Kaleta, A. Moszkowicz (red.), *Zarządzanie Strategiczne w Praktyce i Teorii*, *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 116, 243–254, 2010.
- [17] Niewiadomski P., *Dojrzałość systemu produkcyjnego przedsiębiorstw sektora maszyn rolniczych. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2021.
- [18] Nogalski B., Karpacz J., Wójcik-Karpacz A., *Funkcjonowanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2004.
- [19] Rainelli M., *Ekonomia przemysłowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [20] Skórska A., Jeż R., Wąsowicz J., *Bariery i perspektywy rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw – konsekwencje dla rynku pracy w Polsce*, [w:] J. Poteralski (red.), *Przemiany Rynku Pracy w Kontekście Procesów Społecznych i Gospodarczych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
- [21] Wennekers S., Thurik R., *Linking entrepreneurship and economic growth*, *Small Business Economics*, 13, 1999.
- [22] Więcek-Janka E., *Specyfika cyklu życia przedsiębiorstwa rodzinnego*, [w:] E. Skawińska (red.), *Zarządzanie Przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Instytutu Inżynierii Zarządzania Politechniki Poznańskiej, Poznań 2007.
- [23] Williams C.C., Nadin S., *Entrepreneurship and the informal economy: an overview*, *Journal of Development Entrepreneurship*, 15, 4, 2010.
- [24] <https://www.gov.pl/web/aktywa-xpanstwowe/innowacyjne-spolki-skarbu-panstwa-filarem-polskiej-gospodarki>.
- [25] <https://www.kancelariaskarbiec.pl/publikacje/przedsiębiorca-coraz-bardziej-staje-sie-niewolnikiem-panstwa.html>.